

Augusztusban a vonuláshoz készülődnek
a fehér gólyák csapatai

SZERZŐ | SCHMIDT EGON
GRAFIKA | BUDAI TIBOR

Pirregő tücsökmuzsika

A nyár végi és kora őszi reggeleken bőséges a harmat, és ha a felkelő nap beragyogja a domboldalt, csillogni, szikrázni kezd a fűszálakon és pókhálókon kapaszkodó milliónyi vízcsepp. A sáskák nyarat búcsúztató ciripelését alkonyattól a pirregő tücskök muzsikája váltja fel, aki pedig a városon kívül a már sötét estében az égre pillant, csodálatosan fénylő csillagokban és csillaghullásban gyönyörködhet.

Ha időszakunk két hónapjának jellemzőit keresem, augusztusban az induló madárvonulást és a csillagfényes éjszakákat, míg szeptemberben a szarvasbögést, a lombszínűződés első jeleit, valamint az iskolakezdést említeném. A madárvonulás bizonyos fajok, elsősorban a posztáták esetében, szorosan kapcsolódik a *fekete bodzához*, amelynek édeskés bogyói augusztusban már mindenütt kínálják magukat az éhes madaraknak.

Bodzabokrokkal kísért árkok mentén járva ott látjuk az ágak között fűgén bujkáló *kis posztátákat*, a szárnyakon rozsdabarna színeződést viselő *mezei posztátákat*, a *barátkák*

A ritka zöld rabló a levegőben csípi el az óriás szemével megpillantott rovarokat

fekete sapkás hímjei meg is szólalnak egy-egy rövid strófa erejéig, de felbukkan a bodzásokban a legnagyobb, szürke színű, begyén és mellén harántvonalkákkal ékes *karvalyposzáta* is.

A múlt század ötvenes és hatvanas éveiben, amikor gyakran gyűrttem madarakat a Budakeszi közelében húzódó Bodzás-árok-nál, még rendszeresen hálóbá került az egységesen szürke színű, májustól gyönyörűen, gurgulázva éneklő *kerti poszáta* is. Sajnos, ez a madár az utóbbi évtizedekben nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában katasztrofálisan megfogyatkozott, és a vele való találkozás ma már szinte élményszámba megy.

A posztáták, különösen a barátkák és mezei posztáták ebben az időszakban szinte kizárólag bodzabogyókkal élnek. Egy alkalommal kísérletképpen hazavittem néhány barátkát és kizárólag a bodza termésével etettem őket. Abból viszont korlátlanul fogyaszthattak. A naponkénti méréseim alapján azt tapasztaltam, hogy mindegyikük a súlyánál maradt, sőt – ha jó emlékszem –, egyikük kicsit gyarapodott is. A *sárgarigó* szintén kedveli, a *seregélyek* pedig nagy tömegben lepik el az érő termést kínáló bokrokat. A szőlőhegyek közelébe telepített bodzaültetvényekkel valószínűleg csökkeneni lehetne a szőlőben okozott korai seregélykárokat.

FOLYÓK ÉS TAVAK PARTJÁN

A nagyon csinos, sorokba rendeződött fekete pettyekkel és foltokkal ékes *vágó csík* gyakori hazánkban, patakokban, folyókban és állóvizekben szinte mindenütt előfordul. Elsősorban éjszaka mozog, a nappali órákra az iszapba fúrja magát. A nőtények több mint ezer ikrát raknak le, amelyekből körülbelül öt nap alatt kel ki az ivadék.

A múlt század ötvenes éveiben *Ország Mihály* barátommal a nyári időszakban gyakran jártunk az újpesti Duna-parton levő, általunk Csodagödörnek nevezett, kétszobányi mélyedésnél. Ez néhány méternyire volt a Dunától, amely áradáskor mindig elöntötte. Amikor a víz visszahúzódott, a legkülönbözőbb apró halak rekedtek benne, egyebek mellett vágó csíkok is. Tucatnyit vittünk az állatkertbe, ahol egy nagy medencében figyeltük őket. Mindig a fenéken tartózkodtak, és a laza talajban turkálva kutattak táplálék után.

Az állatkertben reggel gyulladt fény az akvárium felett, akkor etettük őket, és nagyon hamar át is álltak az új életritmusra, így egészen estig lehetett látni őket. A májusi-júniusi ivási időszakban néha kergették egymást, de nem ívtak le.

háromszáz-ötszázötven etetést számoltak naponta a vizsgált ökörszem-fészkeknél

Az erdei patakvölgyek egyik jellemző fészkelője az *ökörszem*. Nem ez a legkisebb hazai madárfaj, mint azt sokan gondolják, a két királykafaj egy képzeletbeli versenyben grammokkal megelőznék. Míg ugyanis egy *ökörszem* átlagosan 9 grammot nyom, addig a két királyka egyenkénti súlya mindössze 5 gramm.

Az *ökörszem*et barnás tollazata, rövid, mindig felfelé tartott farka és rendkívül mozgékonyága jellemzi. A középhegységi erdők patakvölgyeiben, a folyókat kísérő ártéri erdőkben és parkokban mindenütt megtaláljuk. Állandó madár, nem vonul, ám télire a behavazott erdőből a több táplálékot kínáló nádasokba húzódik. De felbukkan a kertekben is, ha ott élő sövényt vagy sűrű bokrokat talál.

Az állatkerti pálmaházban évekig áttelelt egy *ökörszem*. Valamikor ősszel egy nyitva felejtett vagy tartott ajtón szökehetett be, és tavasszal ugyanígy távozott. Nagyon jól érezte magát a trópusi növények között és gyakran énekelte is. Amilyen apró madár az *ökörszem* olyan hangos volt az éneke. Hangja az *erdei szürkebegy* énekére emlékeztet, és enyhe, téli napokon is gyakran hallatja. Rendkívül éber, mindenre figyelő madár, izgatottságát jellegzetes cserregéssel jelzi. Dinnyés közelében a Kajtori-csatornánál egy alkalommal a nád között bujkáló *rókára* figyelmeztetett egy *ökörszem*.

A párok évente többnyire kétszer költenek, először áprilisban. Patakpart oldalából kilógó gyökerek között, lágyszárúakkal benőtt tuskó védelmében, erdei rózserakásban vagy repkény között a pár közösen építi a gömbölyded, viszonylag nagy, de szűk bejáróval ellátott fészket. Alkalmilag erdei földút oldalában levő üregben is megtelepszik.

A tojó egyedül kotlik az öt-nyolc tojáson, párja a közelben énekel.

A kifejlett mezei nyulak óránként 60 kilométeres sebességgel is képesek futni

A fiókák tizenhárom-tizenöt nap alatt kelnek ki, a tojáshéjakat anyjuk elviszi a fészektől. Mindkét szülő etet, hajnaltól szürkületig hordják a pókokat és rovarokat. Kutatók az első napokban hetven-száznyolcvan, két hét múlva már háromszázöttszázötven etetést számoltak naponta a vizsgált fészkeknél.

Egy alkalommal a Zemplén-hegységben, Rostalló kezelőben egy benőtt fatuskó tövében volt a fészek. Amikor a nem messze levő patak partján ülve az etetést figyeltük, azt láttuk: hihetetlenül sűrűn jöttek, néha kétpercenként érkeztek eleséggel otthonukhoz.

RÉTEK, LEGELŐK, KULTURTAJAK

A réteken és a legelőkön időszakunkban mindenütt sok a virág. Mezei földutak mentén sárgán virít az *orvosi somkóró*, piros a *mogyorós lednek*, trágriadombok és szeméttelpek közelében néha tömeges a *foltos bürrök*, a *közönséges gyújtóványfű*, a *réti útifű* és a *fehér libatop*.

A mezei nyúl az ország egész területén

ha azt gondolja, nem vették észre, akár néhány lépésnyire elmehetünk mellette

elterjedt, közismert állat. Elsősorban az esti szürkületben és az éjszakai órákban jár táplálék után, bár néha nappal is látni. A Badacsonyi hegyen például egy, az erdőhatár közelében levő, füves telken többször is megfigyeltem, amint a késő reggeli órákban nyugodtan rágszált.

Gyakran látni mezei nyulakat a februári és a kora tavaszi időszakban, a bagázs idején, amikor néha hárman-négyen kergetik egymást. A kanok gyakran össze is verekednek, pofozzák, rúgják a vetélytársaikat, erről a kiszakított barna szőr-csomók árulkodnak. A nőstények március és szeptember között évente három-négy alkalommal ellenek, egyszerre két-három

kölykük lehet. A kisnyulak nyitott szemmel, szőrösen jönnek a világra. Anyjuk nincs mellettük, de éjszakánként felkeresi és megszojtatja őket. A kisnyulak az első napokban mozdulatlanul lapulnak a fűben, de néhány nap múlva már szaladnak. A kifejlett állatok akár 60 kilométeres sebességgel is képesek futni. Ez az egyetlen fegyverük. Megszokott területükhöz nagyon ragaszkodnak. Gyakran láttam, amint a legelőn előttem felugró nyúl eleinte magát lesunyva, füleit leszorítva teljes sebességgel menekült, aztán futása egy idő után lassult, megállt, figyelt, és amikor azt tapasztalta, hogy nem követik, nyugodtan ugrált tovább. Később azonban egy nagy félkörrel visszatért megszokott tanyahelyére.

A mezei nyúl a nappali órákat egy sekély vacokban fekvéssel tölti. Mindig a széllel szemben pihen, hogy az a bundáját ne borzolja fel. Ha azt gondolja, nem vették észre, akár néhány lépésnyire elmehetünk mellette, de ha ránézünk vagy megállunk, nyomban menekül. Különböző lágyszárúakkal táplálkozik, télen rágszál a vetésben is, havas időben a bokrok és fiatal fák kérget fogyasztja.

Félszáraz gyepek gyakori növénye a réti útifű

A szeptemberben felkerekedő karvalyposzáta szívesen fogyasztja a fekete bodza lédús termését

A virágokon táplálkozó közönséges herelegyet gyakran összetévesztik a méhfélékkel (lent)

A tengelic elterjedt Magyarországon, becslések szerint legalább nyolcszázezer pár él hazánkban. Legtarkább madaraink egyike. Fejének elülső része a csőr körül piros, pofája fehér, fekete szárnyán széles, aransárga szalag húzódik. A hím és a tojó hasonlóan színezett. A költési időben párban jár, egyébként csapatos. A hazai állomány egy része a gyűrűzések adatai szerint ősszel Dél-Európába repül, de helyettük északabbról érkeznek tengelicek hozzánk.

A hímek éneke szerintem a legszebb a hazai magevő fajok között, hosszan tartó, néha szinte véget nem érő, finom trillákkal is kísért kellemes csicsérgés. A költési idején a hím a fészkek közelében álló fák egyikén énekel, de enyhe téli napokon, különösen február második felében, egy-egy fán összegyűlve néha csapatosan dalolnak. Hívogatója a „didlit”, amelyet gyakran hallat.

A párok fasorokban, tanyák környékén, gyümölcsösökben, illetve a városok kertes részein évente kétszer költenek, először április végén, májusban. A fészket a tojó építi, előszeretettel gesztenyén, gömbakácon, akácon, gyümölcsfán, valamelyik kinyúló oldalágon. Az anyagát alkotó száraz fűszálak, vékony gyökér- és hánccsarabkák, moha közé mindig sok pókhálószővedéket kever. A csészét szőrrel és bogáncspihevel béleli.

A négy-öt tojásan egyedül kotlik, közben párja táplálja. A fiókák tizenkét-tizenhárom nap alatt kelnek ki. Mindkét szülő etet, a kicsinyek ürülékét eleinte elnyelik, később elviszik a fészektől, de a fiókák annak peremére is ürítenek. A fiatalok tizennégy-tizenöt napos korukban repülnek ki. Fejük ekkor még szürke, a piros tollakat csak az első vedlés után kapják meg.

A szomszédos családokkal összeverődve kis csoportokban

járják a mezőt, míg a nagyobb csapatok csak a második költések befejezése után alakulnak ki. A tengelic magevő madár, de a fiókáknak levéltetveket és hernyókat is hord. Ősszel és télen kedvelik az asztafélek és bogáncsok termését, havas időben egy-egy bogáncsos részen naponta megjelennek, de a téli etetőre is járnak.

a közép fakopáncsot megtalálhatjuk a Gellért-hegyen vagy a Népligetben is

AZ ERDŐBEN

Szeptemberben még csak kezdődik a lombszínűződés, de különösen aszályos nyarak után ennek első jeleit már megfigyelhetjük. Tart a szarvasbögés, a teheneit őrző hárembika hangja messzire elhallatszik. Az erdei utak mentén augusztusban még nyílik a baracklevelű harangvirág, a hólyagos habszegfű és az olasz hölgymál, míg az ország nyugati felén néhol nagy számban virít az erdei ciklámen.

A petúnia nektárját
szívogató szulákszender
csak ott fordul elő, ahol
hernyójának tápnövénye
is megél

Harkályaink – az egyetlen vonuló, a *nyaktekeres* kivételével – állandók, egész évben nálunk vannak, és az egyszer már költött példányok ragaszkodnak megszokott területeikhez is. A közép *fakopáncs* valamivel kisebb a jól ismert *nagy fakopáncsnál*, fej-tetője, sapkája világospiros, pofái fehérek, a fehér nyak oldalain keskeny fekete sávfolatok vannak. Elsősorban az öregebb állományú tölgyesek madara, de megtaláljuk a folyókat kísérő ligeterdőkben és a parkokban is, Budapesten például a Gellért-hegyen vagy a Népligetben. Tavasszal rendszerint nagyon jellegzetes, panaszosnak tűnő nyávogó nászhangja árulja el, később csendes, ősszel és télen táplálékkereső kopogásával véteti magát észre. A párok többnyire márciusban alakulnak ki, és ekkor kezdik az odúk vésését is. A nagy fakopáncsral ellentétben csak ritkán dobolnak. Az odúhoz a párok egy kissé már korhadó fát keresnek.

harkályok üregeit foglalja el, és a bejárónyílást sárral körbetapasztva szűkíti le

Az üreg vésésében mindkét ivar részt vesz, a munkával az időjárási és a környezeti viszonyok függvényében

nyolc-húsz nap alatt készülnek el. A frissen ácsolt odút a fa tövében levő forgácsok, faszilánkok árulják el.

Az odúba fészekanyagot nem hordanak, a tojó április-május fordulója táján az üreg alján levő törmelékre rakja le öt-hat (négy-nyolc) fehér tojását. A kotlásban a két madár időről időre váltja egymást, éjszaka általában a tojó ül. A fiókák tizenkét-tizennégy nap alatt kelnek ki, a tojáshejakat és az esetleg elpusztult fiókat az öreg madarak elviszik az odútól. Az etetés idején csendben mozognak és óvatosan viselkednek.

A Népligetben figyeltem meg: ha megálltam a fészkes fa közelében, az etetni készülő madár nem szállt az odúhoz, hanem egy közeli fa törzsén várta, hogy elmenjek onnan. A fiókák huszonkét-huszonhárom nap alatt fejlődnek ki. Az odút elhagyva eleinte ugyanazon a fán maradnak, majd szüleik vezetésével lassan eltávolodnak tőle. A közép fakopáncs főleg lepkehernyókkal eteti fiókáit, de emellett levéltetveket, bogarakat és pókokat is fogyaszt. Ősszel és télen nagyobb a növényi eredetű táplálék aránya, tölgyes bükkmakkokat keresgél, ilyenkor a talajra is leszáll.

PARKOK ÉS ARBORÉTUMOK

A fák között feltűnnek az erdők felől érkező vonuló madarak, a *sisegő* és a *fitiszfűzikék*, az *örvös légykapók*, de néhány nap után tovább is repülnek dél felé. Állandó lakója viszont a parkoknak a *csuszka*. Majd mindig a fák törzsén vagy a vastagabb ágakon

látjuk, ahol nemcsak felfelé, hanem fejjel lefelé is fürgén mozog a kérgen. Ebben egyedülálló Magyarországon. A harkályok mindig felfelé kúsznak, és közben kemény faroktollaikra támaszkodnak. A csuszka tud még valamit, aminek szintén nincs párja hazánkban. Odúlakó, de azt nem maga ácsolja, hanem harkályok üregeit foglalja el, és a bejárónyílást sárral körbetapasztja, a saját méretére szűkíti le. A sárréteg gyorsan keményre szárad, és biztos védelmet nyújt a csúszkának a nagyobb, erőszakos odúlakók, például a seregély ellen.

A hímek már februárban hangosan füttyögnek, trilláznak, kapcsolattartó hangjuk „tved-tved”. A párok tartós kapcsolatban élnek. A mesterséges fészekodút is elfoglalják, de annak nyílását szintén körültapasztják. A csuszka fészke csak a nyíláson át beszórt száraz falevelekből, kéregdarabkákból, fenyőtűkből áll. A tojó ezeken forgolódva alakítja kis a csészét, amelybe március végén, április elején rakja le hat-kilenc fehér alapon foltos tojását.

Egyedül kotlik, a fiókák tizennégy-tizennyolc naposan hagyják el az üreget. Szüleik egy ideig még etetik őket, aztán a családi kötelékek fellazulnak. A csuszka rovarokkal és magokkal táplálkozik, jár a téli etetőre, gyűjtöget, és a napraforgómagokat kéregrepedésekbe dugdossa.